

ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «СІМ'Я» ТА «ШЛЮБ» У СИСТЕМІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

**ШЕВЧЕНКО Дмитро Анатолійович - кандидат юридичних наук, докторант
Харківського національного університету внутрішніх справ**

УДК 340.15

Наукова стаття присвячена дослідженню становлення та трансформації сутнісного розуміння таких понять, як «сім'я» та «шлюб» у системі політико-правової думки. На підставі комплексного аналізу зроблено висновок, що визначення понять «шлюб» і «сім'я» значно змінювалося з плином часу, що було викликано змінами, які відбуваються в суспільстві і державі. Поняття «шлюб» і «сім'я» мають два аспекти – соціологічний та юридичний. Для визначення шлюбу і сім'ї в соціологічному значенні велику роль відіграють особисті відносини суб'єктів шлюбу і сім'ї, які практично не можуть бути врегульовані правом і не враховуються при визначенні шлюбу і сім'ї в юридичному розумінні. У шлюбі можна умовно виділити різні групи відносин: духовні, фізичні і матеріальні. Духовні та фізичні відносини, що виникають у шлюбі, не можуть бути врегульовані правом в силу їх особливостей, не можуть бути встановлені імперативно, не можуть бути встановлені санкції за їх порушення. Релігія, розглядаючи шлюб як таїнство, намагалася нормами церковного права впливати на особисті відносини подружжя. Сучасна точка зору, що шлюб є інститутом особливого роду, оскільки він відповідає моральній природі людини, його етичних уявлень, не враховує того, що в залежності від розвитку суспільства і окремих його суб'єктів етичні погляди змінюються. Кожна людина, будучи особистістю, має свою систему цінностей, у якій існують свої етичні уявлення. Кожне суспільство має свою систему норм моралі і морально-

ті, яка може відрізнятися від дійсних в інших суспільствах і яка може змінюватися з плином часу. Розглядаючи шлюб як договір, слід зробити застереження, що таке визначення стало можливе лише з прийняттям нового законодавства про шлюб та сім'ю, яке дозволяє учасникам шлюбних правовідносин врегулювати практично всі сторони сімейного життя самостійно, а при неможливості скористатися диспозитивними нормами законодавства. Сучасні обмеження захищають одних суб'єктів від несумлінності інших, що повністю відповідає і нормам цивільного права. Для історико-правових рамок до ХХІ століття характерним було пряме втручання держави в шлюбно-сімейні відносини, в особисте життя громадян. Це виражалось, у тому числі, і в імперативних нормах, що регулюють цю сферу життя. На початку 1990-х років відбулися істотні зміни в країні і, як наслідок, у законодавстві.

Ключові слова: шлюб, шлюбні правовідносини, сімейні правовідносини, сім'я, шлюбні відносини, сімейні відносини.

Постановка проблеми

Серед численної кількості проблем державно-управлінського характеру, які виникають у сучасних умовах українського державотворення, однією із ключових є проблематика пов'язана із визначенням належного рівня правового регулювання шлюбно-сімейних відносин. Як відомо, члени сім'ї є суб'єктами цивільного обороту, проте їх статус у деяких майнових відно-

синах грає істотну роль, а отже, регулювання сімейних майнових відносин і особливо відносин подружжя, що є основою сім'ї, є одним з пріоритетних напрямків розвитку. Майнові відносини подружжя мають настільки ж тривалу історію розвитку, як і сам інститут шлюбу. У зв'язку з цим можна простежити зміни регулювання майнових відносин подружжя протягом значного відрізка часу, але, враховуючи, що саме з інституту шлюбу випливають дані відносини, розгляд його розвитку також представляється необхідним. Шлюб і подружні стосунки, як правило, становлять основу сім'ї і основу сімейних відносин. Без розгляду цих взаємопов'язаних понять неможливо повністю дослідити правову природу інституту майнових відносин у сім'ї, основою частиною яких є або відносини між подружжям, або з приводу подружнього майна.

Вивчення теоретичних і практичних проблем, що виникають у різні історичні періоди у зв'язку із застосуванням норм, що регулюють аналізовані відносини, дозволяє виявити основні тенденції розвитку цих правовідносин. Слід враховувати, що їм властива певна специфіка у зв'язку з тим, що сім'я є основною складовою частиною суспільства, і державна політика завжди впливає на регулювання сімейних відносин. У цей час Конституція проголошує, що наша країна є соціальною державою, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя і створення умов для вільного розвитку людини. У зв'язку з цим сімейна політика держави є одним із пріоритетних видів державної політики. У той же час, питання понятійно-категоріального апарату в контексті історико-правового аналізу є вкрай актуальними, адже дозволять реформувати сучасні нормативно-правові конструкції і встановити якісно нові наповнивши їх якісно новим змістом.

Стан дослідження

Проблематика пов'язана із правовим регулюванням шлюбно-сімейних відносин у тій чи іншій мірі була предметом дослідження в роботах різних учених, серед зна-

чної кількості яких варто виділити таких провідних науковців, як М. В. Антокольська, В. А. Ватрас, В. С. Гопанчук, О. І. Грічук, К. Є. Демиденко, О. В. Дзера, І. В. Жилінкова, А. Є. Шевченко, В. І. Озель, О. С. Юффе, В. В. Луць та інші дослідники.

Водночас, історико-методологічні аспекти становлення та трансформації сутнісного розуміння поняття «сім'я» та шлюб у системі політико-правової думки крізь призму історико-правового аналізу вченими не досліджувалося.

Внаслідок чого, **метою** цієї статі є дослідження історико-правових аспектів становлення та розвитку поняття «сім'я» та «шлюб» у системі політико-правової думки.

Виклад основного матеріалу

Загальноприйнятною є та обставина, що подружжя – це люди, які перебувають між собою у шлюбі, а відповідно до чинного законодавства, права і обов'язки подружжя виникають на підставі реєстрації шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану. Однак, так було не завжди, адже до першої половини ХХ століття шлюб укладався у відповідності до релігійних норм, а із середини ХХ століття юридичного значення стали набувати й фактичні шлюбні відносини, які стали породжувати юридичні права та обов'язки.

Слід зазначити, що з поняттям «шлюб» тісно пов'язане поняття «сім'я», загальноприйнятне та однозначне визначення якого відсутнє, у той же час, подружжя, як правило, становлять основу сім'ї і їх майнові відносини впливають на майнові відносини інших членів родини. У зв'язку з цим при розгляді поняття «шлюб» доцільно розглянути і поняття «сім'я». За цих умов, варто наголосити, що до ХІХ століття було характерне визначення шлюбу, відповідно до якого шлюб був юридичним союзом, що складається з двох осіб різної статі, і цей союз повинен був відповідати певним юридичним умовам і породжувати відомі цивільні наслідки.

Так, Шершеневич Г. Ф. вказує, що, з юридичної точки зору шлюб – це союз чоловіка і жінки з метою співжиття, заснова-

ний на взаємній угоді і укладений у встановленій формі. Шершеневич Г.Ф. вважав, що підставою виникнення шлюбу є договір, але виникле шлюбне правовідношення не можна прирівнювати до цивільних зобов'язань. На його думку, шлюб має на меті спілкування на все життя і має моральний, а не економічний зміст, і тому є інститутом особливого роду.

Водночас, Загоровський І. А. визначав шлюб як найповніше (фізичне, моральне, економічне, юридичне, релігійне) спілкування між чоловіком і дружиною та вважав, що шлюб слід відносити не до сфери договірної права, а до розряду інститутів особливого роду [1, с. 5].

Победоносцев К. П. вважав, що шлюб у юридичному сенсі є з'єднання чоловіка і жінки, освячений суспільною свідомістю, тобто отримав юридичний характер. Але недостатньо дивитися на шлюб з одного тільки юридичного боку: це був би погляд односторонній. Шлюб, без сумніву, полягає за договором: йому гарантується договірне, обов'язкове ставлення, у якому і дружина і чоловік взаємно приймають на себе обов'язки; шлюбний союз виробляє і відносини по майну; але всі ці відносини займають другорядне місце. Сутність шлюбу – в умовах фізичної і душевної природи людини, а не юридичне тільки з'єднання двох велінь [2, с. 13]. А, Мейер Д. І. визначав шлюб як союз двох осіб різної статі, заснований на почутті любові, який має своїм призначенням – поповнити особистість окремої людини, неповну в самій собі, особистістю особи іншої статі [3, с. 349]. Французький юрист Жюльє де ла Морандьєр визначав шлюб як укладений у встановленій законом формі цивільний договір, який об'єднує чоловіка і жінку для спільного життя і надання підтримки й допомоги під керівництвом чоловіка, глави родини [4, с. 323].

Усі ці визначення були чисто формальними, оскільки вважалося, що визначення шлюбу не вичерпується навіть перерахуванням всіх прав і обов'язків, що випливають із шлюбу. Крім того, вважалося, що у сфері права немає можливості дати повного визначення шлюбу і що поняття шлюбу

встановлюється поза сферою права – у релігії і моральності.

У той час релігія встановлювала певні правила щодо більшості соціальних явищ, а особливо шлюбу, оскільки він становить основу всього суспільного побуту. З точки зору релігії, шлюб перебував під заступництвом божества; за православними уявленнями шлюб вважався особливим таїнством. Що ж стосується норм моралі і моральності, які існували в суспільстві, вони також впливали на розуміння шлюбу. Відповідно до них шлюб був союзом двох осіб різної статі, заснованим на почутті любові. Призначення шлюбу – заповнити особистість окремої людини, неповну в самій собі, особистістю особи іншої статі.

Таким чином, шлюб визначався у світському праві в найзагальнішому вигляді, значний вплив надавали норми церковного права і норми моралі і моральності суспільства взагалі. Це було пов'язано з тим, що багато відносин, що виникають у шлюбі, не могли бути врегульовані світським правом у силу неможливості встановлення санкцій за їх неналежне виконання; церковне право також в основному регулювало лише ритуальну сторону укладення шлюбу; моральні ж норми регулювали основу шлюбу – особисті відносини подружжя.

Що стосується поняття сім'ї, то Шершеневич Г. Ф., приводячи найбільш загальне визначення, вказував, що сім'я – це постійне співжиття чоловіка, дружини і дітей, тобто союз осіб, пов'язаних шлюбом. Победоносцев К. П. вказував, що слово сім'я нагадує про союз, яким з'єднані подружжя як між собою, так і з дітьми своїми, в також про ставлення, у якому знаходиться глава будинку до всіх членів дому та сім'ї, які перебувають у нього в підпорядкуванні [2, с. 101].

У першій половині ХХ століття вчені, які розглядали загальнотеоретичні правові питання сім'ї та шлюбу, брали за основу роботу Фрідріха Енгельса «Походження сім'ї, приватної власності і держави». Вважалося, що в ній викладені вихідні положення історії людського суспільства і, в тому числі, про історію походження та розвитку сім'ї, а отже, виклад основних положень цієї робо-

ти відобразить дійсні теоретичні уявлення про шлюб та сім'ю до моменту проголошення незалежності.

У своїй роботі Ф. Енгельс починає розглядати походження сім'ї з моменту, коли ще не було поділу праці на землеробство, промисли, торгівлю. Людина, тільки почавши відділятися від природи, привласнювала собі готові продукти, нічого не виробляючи. Як таких сімейних відносин не було: кожна жінка однаково належала кожному чоловікові, а кожен чоловік – кожній жінці. Це був так званий племінний період, не було ні сім'ї, ні шлюбу, а було плем'я як єдина і нероздільна ланка первісного суспільства. Шлюб, який виник у найперших його проявах та інтерпретаціях був кровноспорідненим, але в подальшому поступово уособлювався союз у класичному його розумінні. Таким чином, – пояснює Ф. Енгельс, – одношлюбність з'являється в історії аж ніяк не в якості заснованого на згоді союзу між чоловіком і жінкою і ще менше в якості вищої форми цього союзу. Навпаки – з'являється як поневолення однієї статі іншою, як проголошення невідомого до того часу у всій попередній історії протиріччя між статями [5, с. 53].

А отже, Ф. Енгельс робить висновок, що моногамія була плодом індивідуальної статевої любові, з якою вона не мала абсолютно нічого спільного. Вона була першою формою сім'ї, в основі якої лежали не природні, а економічні умови. Ф. Енгельс вважав, що приватна власність породила сім'ю, а держава утворилася для захисту приватної власності. Моногамія, приватна власність і держава, як громадські утворення, з'явилися одночасно, на одному щаблі розвитку людської історії. Усі вони обумовлюють одна одну і немислимі один без одного.

Основні положення перших законів радянських часів полягали в тому, що радянський шлюб оголошувався вільним союзом, тобто союзом, заснованим на вільній волі, а будь-яке примушування до його вступу вважалось неприпустимим. Чи не будь-які зв'язки визнавались шлюбними з юридичної точки зору. Необхідна була реєстрація шлюбу в органах реєстрації цивільного

стану, фактичне ж співжиття породжувало юридичні наслідки. При реєстрації шлюбу пред'являлися певні умови його дійсності – шлюбний вік, відсутність близької спорідненості, психічного захворювання і іншого зареєстрованого шлюбу. Це давало можливість державі попереджати небажані шлюбні союзи.

Крім свободи укладення шлюбу, проголошувалася свобода розірвання шлюбу. Не можна примушувати людей до вступу в шлюб і не можна примушувати їх до продовження шлюбного життя. Декрет про розлучення скасував дореволюційний шлюб-розлучний процес і проголосив принцип свободи розлучення. Було встановлено, що за обопільною згодою подружжя шлюб міг бути розірваний через орган реєстрації актів цивільного стану, а при відсутності такої згоди питання про розлучення вирішувалося народним судом. Суддя одноосібно виносив ухвалу про розлучення і видавав свідоцтво про нього.

Також було скасовано церковний шлюб і дійсним став визнаватися тільки цивільний шлюб. Відповідно до цього положення норми церковного права щодо шлюбу припинили свою дію. Однак, церковні шлюби, вчинені до першої половини XX століття і до видання декрету про розлучення, визнавались дійсними. Різниця віросповідань нареченого і нареченої більш не були перешкодою для укладання шлюбу між ними.

Також проголошувалася «соціалістична моногамія», поняття з роботи Ф. Енгельса, відповідно до якої визнавалася тільки одношлюбність. Шлюби між особами, одна з яких полягає в шлюбі, не оформлялися. Крім того, вводилося повне зрівняння в правах членів сім'ї і, як наслідок, рівноправність подружжя. Скасовувалися інститути «мужньої влади» і «батьківської влади».

Кодекс законів про акти громадянського стану, шлюбне, сімейне і опікунське право РРФСР від 1918 року прирівняв фактичні шлюбні відносини до зареєстрованого шлюбу. Ці положення кодексу діяли до 8 червня 1944 р., коли вони були скасовані. Фактичне співжиття чоловіка і жінки в цей час прирівнювалось за своїми правовими наслідками до шлюбу, зареєстрованому в

органах реєстрації актів цивільного стану. Указ від 8 червня 1944 року знову ввів у дію норму, відповідно до якої має юридичну силу лише шлюб, зареєстрований в установленому законом порядку.

Що стосується теоретичних визначень шлюбу і сім'ї в радянський період, варто зауважити про різноаспектність сутнісного розуміння цих категорій. Зокрема, Матвеев Г. К. приводить шість ознак шлюбу (одноосібний, вільний, рівноправний, довічний союз, який відповідає певним умовам, укладений у певному порядку). На підставі цих ознак він відображає таке визначення шлюбу як вільний, рівноправний і, в принципі, довічний союз жінки та чоловіка, укладений з дотриманням порядку та умов, встановлених законом, який утворює сім'ю і породжує між подружжям взаємні особисті та майнові права і обов'язки [6, с. 45]. Подібні визначення призводять і інші автори. Рясенцев В. А. розглядає сім'ю у двох аспектах: як соціологічне явище і сім'ю в правовому сенсі. Якщо в соціологічному сенсі сім'я – це союз осіб, заснований на шлюбі, спорідненості (або тільки спорідненість), прийнятті дітей на виховання та характеризується спільністю життя, інтересів, взаємною турботою; то сім'я у правовому сенсі – це коло осіб, пов'язаних правами і обов'язками, що впливають із шлюбу, споріднення, усиновлення або іншої форми прийняття дітей на виховання та покликаними сприяти зміцненню та розвитку сімейних відносин на принципах моралі. Натомість, шлюб науковець розглядає як такий, що укладається в установленому порядку з дотриманням вимог закону добровільний і рівноправний, довічний союз вільних чоловіка і жінки, спрямований на створення сім'ї і який породжує у них взаємні права і обов'язки.

Іоффе О. С. вважав, що шлюб виникає на підставі юридичного акту, скоєного з наміром породити правові наслідки. Але соціальний зміст і правові особливості шлюбу виключали кваліфікацію його як один з різновидів цивільно-правових угод. Шлюб, на відміну від угоди, не переслідує своєю метою створення для сторін прав і обов'язків. Метою вступу в шлюб, вважав Іоффе О. С.,

є бажання отримати державне визнання створеного союзу. Основу такого союзу становлять взаємна любов і повага, які не можуть бути врегульовані правовими нормами. Тому шлюб може припинитися в будь-який час, як тільки ця основа буде підірвана, що неможливо в цивільних угодах [7, с. 187-188].

Сімейне законодавство другої половини ХХ століття твердо дотримувалося визнання юридичної сили тільки за шлюбом, зареєстрованим в органах реєстрації актів цивільного стану, виняток було передбачено для випадків, коли реєстрація шлюбу здійснена за релігійними обрядами на тимчасово окупованих територіях, що входили до складу СРСР у період Другої світової війни, до відновлення на цих територіях органів реєстрації актів цивільного стану.

Цікавими є й інші підходи до визначення поняття шлюбу та сім'ї, зокрема, Нечаєва А. М. визначає шлюб як союз жінки та чоловіка, по ідеї, укладений довічно з метою створення сім'ї. Однак, вона вказує, що це визначення може бути розширено шляхом встановлення окремих особливостей шлюбу. Наприклад, обов'язковою умовою для існування шлюбу є здійснення його на паритетних засадах між особами різної статі. Крім того, вона вважає, що шлюб слід розглядати як своєрідний символ, який демонструє відкрито виражений намір створити сім'ю зі своїм обранцем (обраницею) і готовність держави прийняти цю сім'ю під свій захист. Нечаєва А.М. підкреслює, що шлюб укладається з метою створення сім'ї, народження і виховання дітей. Ця мета не може бути реалізована до конкретного терміну або обмежена конкретним терміном, а реалізується до того моменту, поки сторони мають можливість і бажання її здійснювати. Якщо мета не досягнута, то шлюб розривається. Якщо ж такої мети не було, то шлюб повинен бути визнаний недійсним. Окрім того, на її думку, сім'я – це спільність спільно проживаючих осіб, об'єднаних правами і обов'язками, передбаченими сімейним законодавством. Держава регулює за допомогою норм сімейного права лише ті відносини, які існують у сім'ї, а також визначає умови, порядок виникнення прав

та обов'язків, передбачених сімейним законодавством. Також Нечаєва А. М. зазначає, що серед різнохарактерних за своїми параметрами факторів, що визначають внутрішній істотний зв'язок явищ, від яких залежить міцність, повноцінність сім'ї, можна виділити в якості вирішальних, по-перше, справжню рівність жінки і чоловіки в сім'ї, по-друге, взаємну адаптацію подружжя. Саме ці обставини входять до числа специфічних закономірностей, які обумовлюють майбутнє шлюбу і сім'ї [8, с. 91].

Антокольська М. В. розглядає три визначення шлюбу: як договору, як таїнства і як інституту особливого роду. Якщо розглядати шлюб як цивільно-правовий договір, то в цьому випадку правовому регулюванню піддаються тільки ті сторони шлюбу, які стосуються загальногромадянських прав і обов'язків, і не можуть бути врегульовані нормами права особисті відносини між подружжям. Як таїнство, шлюб розглядається у тому аспекті, як у релігії, тобто церковному праві. Релігія включає в орбіту шлюбних відносин не тільки правові відносини, але і відносини морально-етичні, релігійні, духовні, і, в тому числі, фізіологічні, що не характерно для правового поняття шлюбу. Інститутом особливого роду шлюб стає тоді, коли з'являються теорії про необхідність відповідності шлюбу моральній природі людини, нормам моралі. Прихильники цієї теорії вважали за необхідне регулювати всі шлюбні відносини правовими нормами. З розгляду цих теорій Антокольська М. В. робить висновок, що сьогодні шлюб – це цивільно-правовий договір, тобто у тій частині, у якій шлюбні відносини регулюються правом, – це цивільно-правові відносини. В іншій своїй частині, яка лежить в релігійно-етичній чи просто етичній сфері, шлюб може розглядатися як таїнство, як містичний союз чи як союз, що передбачає найбільш повне спілкування або навіть як засіб досягнення певних вигод, – усе це лежить за межами права. Етична оцінка свого шлюбу – суто особиста справа кожної подружньої пари, вона залежить виключно від їх релігійних, філософських і етичних уявлень. Нав'язування таких уявлень ззовні є ніщо

інше, як зазіхання на свободу світогляду особистості [9, с. 111].

Що стосується поняття сім'ї, то Сергєєв А.П. вважає, що немає необхідності визначати юридичне поняття сім'ї тому, що навіть коли сім'я виступає в якості носіїв конкретних прав і обов'язків, у правовідносинах беруть участь усе ж тільки окремі представники родини. Серед ознак сім'ї він виділяє спільне проживання осіб, які пов'язані між собою узами шлюбу або спорідненістю, які мають спільність побуту, духовних інтересів, моральну і матеріальну взаємодопомога. Крім того, метою сім'ї є продовження роду, задоволення потреби в спілкуванні і взаємна підтримка членів сім'ї. Однак, для визнання сім'ї такої в юридичному сенсі слова наявності всіх цих ознак недостатньо.

Варто зауважити, що сучасна сім'я – продукт тривалого історичного розвитку шлюбно-сімейних відносин. У юридичній літературі під нею прийнято розуміти засноване на шлюбі або спорідненості об'єднання осіб, пов'язаних між собою особистими і майновими правами і обов'язками, моральної і матеріальної спільності, взаємною підтримкою, вихованням дітей, веденням спільного господарства. Виходячи з її функцій, сім'я є ні з чим не порівняним суспільним організмом, що задовольняє цілий комплекс нагальних людських потреб. Норми міжнародного права закріплюють принцип охорони сім'ї, зокрема у нормах Загальної Декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, вказано, що сім'я має право на захист з боку суспільства і держави, а у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права закріплено норму, відповідно до якої сім'я є природним і основним осередком суспільства, якою повинна надаватися по можливості найбільш широка охорона і допомога, особливо при її утворенні і поки на її відповідальності лежить турбота про несамотійних дітей та їх виховання. Відтак, і у сучасних наукових та державно-суспільних ідеях сім'я є особливим об'єктом державної сімейної політики, метою якої є забезпечення державою необхідних умов для реалізації сім'єю її функцій

і підвищення якості життя сім'ї. Державна сімейна політика є складовою частиною соціальної політики і цілісною системою принципів, оцінок і заходів організаційного, економічного, правового, наукового, інформаційного, пропагандистського і кадрового характеру, спрямованих на поліпшення умов і підвищення рівня життя сім'ї. Однією з основних стратегічних завдань соціальної політики держави є створення необхідних умов для реалізації сім'єю її економічної, відтворювальної, виховної та культурно-психологічної функції, підвищення рівня життя сімей.

Висновок

Таким чином, можна зробити висновок, що визначення понять «шлюб» і «сім'я» значно змінювалося з плином часу, що було викликано змінами, які відбуваються в суспільстві і державі. Поняття «шлюб» і «сім'я» мають два аспекти – соціологічний та юридичний. Для визначення шлюбу і сім'ї в соціологічному значенні велику роль відіграють особисті відносини суб'єктів шлюбу і сім'ї, які практично не можуть бути врегульовані правом і не враховуються при визначенні шлюбу і сім'ї в юридичному розумінні. У шлюбі можна умовно виділити різні групи відносин: духовні, фізичні і матеріальні. Духовні та фізичні відносини, що виникають у шлюбі, не можуть бути врегульовані правом у силу їх особливостей, не можуть бути встановлені імперативно, не можуть бути і встановлені санкції за їх порушення. Релігія, розглядаючи шлюб як таїнство, намагалася нормами церковного права впливати на особисті відносини подружжя. Наявна точка зору, що шлюб є інститутутом особливого роду, оскільки він відповідає моральній природі людини, його етичних уявлень, не враховує того, що в залежності від розвитку суспільства і окремих його суб'єктів етичні погляди змінюються. Кожна людина, будучи особистістю, має свою систему цінностей, у якій існують свої етичні уявлення. Кожне суспільство має свою систему норм моралі і моральності, яка може відрізнятися від дійсних інших суспільствах і яка може змінюватися з плином часу. Розглядаючи шлюб як договір,

слід зробити застереження, що таке визначення стало можливе лише з прийняттям нового законодавства про шлюб та сім'ю, яке дозволяє учасникам шлюбних правовідносин врегулювати практично всі сторони сімейного життя самостійно, а при неможливості скористатися диспозитивними нормами законодавства. Сучасні обмеження захищають одних суб'єктів від несумлінності інших, що повністю відповідає і нормам цивільного права.

У правовому сенсі сім'я – це зв'язок юридичний, адже юридичний характер сімейних стосунків надає регулювання їх нормами права в тій мірі і в тих випадках, у яких держава може за допомогою норм права впливати на поведінку членів сім'ї. Серед юридичних ознак сім'ї найважливішими є наявність встановлених законодавством взаємних прав і обов'язків членів сім'ї і їх спільне проживання. Якщо перша ознака є обов'язковою, то друга може і не дотримуватися. Слід зазначити, що розуміння визначень шлюбу і сім'ї, цілей і завдань правового регулювання шлюбних і сімейних відносин змінювалося з плином часу в залежності від державної ідеології. До XX століття сфера шлюбно-сімейних відносин практично повністю регулювалася церковним, а не світським правом. Для історико-правових рамок до XXI століття характерним було пряме втручання держави в шлюбно-сімейні відносини, в особисте життя громадян. Це виражалося, у тому числі, і в імперативних нормах, що регулюють цю сферу життя. На початку 1990-х років відбулися істотні зміни в країні і, як наслідок, у законодавстві. У Конституції та інших законодавчих актах стали закріплені положення, що відображають зміни в країні і в суспільстві.

Література

1. Загоровский А. И. Курс семейного права. Одесса : Тип. «Экономическая», 1902. 460 с.
2. Победоносцев К. П. Курс гражданского права. В 3-х томах. Т. 2. Москва : Зерцало, 2003. 656 с.
3. Мейер Д. И. Русское гражданское право. Москва : Статут, 1997. 290 с.

4. Морандьер Л. Жюллио де ла. Гражданское право Франции. В 3-х томах. Перевод с французского и вступительная статья Е. А. Флейшиц. Москва : Издательство иностранной литературы. Том 1: 1958. 742 с.

5. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства. Москва : Политиздат, 1986. 639 с.

6. Матвеев Г. К. Советское семейное право. Москва : Юрид. лит., 1985. 208 с.

7. Иоффе О. С. Советское гражданское право. Москва : Юрид. лит., 1967. 494 с.

8. Нечаева А. М. Брак, семья, закон. Москва : Наука, 1984. 144 с.

9. Антокольская М. В. Семейное право: учебник. Москва : Юристъ, 2000. 336 с.

References

1. Zagorovskij, A. I. (1902) Kurs semejnogo prava [Course of family law]. Tip. «Jekonomicheskaja», Odesa, Ukraine.

2. Pobedonoscev, K. P. (2003) Kurs grazhdanskogo prava [Course of civil law]. Zercalo, Moscow, Russia.

3. Mejer, D. I. (1997) Russkoe grazhdanskoe pravo [Russian civil law]. Statut, Moscow, Russia.

4. Morand'er, L. Zhjullio de la (1958) Grazhdanskoe pravo Francii [French civil law]. Izdatel'stvo inostrannoj literatury. Moscow, Russia.

5. Jengel's, F. (1986) Proishozhdenie sem'i, chastnoj sobstvennosti i gosudarstva [The origin of the family, private property and the state]. Politizdat, Moscow, Russia.

6. Matveev, G. K. (1985) Sovetskoe semejnoe pravo [Soviet family law]. Jurid. lit., Moscow, Russia.

7. Ioffe, O. S. (1967) Sovetskoe grazhdanskoe pravo [Soviet civil law]. Jurid. lit., Moscow, Russia.

8. Nechaeva, A. M. (1984) Brak, sem'ja, zakon [Marriage, family, law]. Nauka, Moscow, Russia.

9. Antokol'skaja, M. V. (2000) Semejnoe pravo: uchebnik [Family law: textbook]. Jurist, Moscow, Russia.

SUMMARY

The scientific article is devoted to the study of the formation and transformation of the essential understanding of such concepts as "family" and marriage in the system of political and legal thought. Based on a comprehensive analysis, it concluded that the definition of "marriage" and "family" has changed significantly over time, due to changes in society and the state. The concepts of "marriage" and "family" have two aspects - sociological and legal. To determine marriage and the family in the sociological sense, a great role played by the personal relations of the subjects of marriage and the family, which hardly regulated by law and taken into account in determining marriage and family in the legal sense. In marriage, you can conditionally distinguish between different groups of relationships: spiritual, physical and material. Spiritual and physical relations arising in marriage cannot regulated by law due to their peculiarities, established imperatively, and sanctions for their violation established. Religion, considering marriage as a sacrament, tried to influence the personal relations of the spouses by the norms of church law. The existing view that marriage is an institution of a special kind, because it corresponds to the moral nature of man, his ethical ideas, does not take into account the fact that depending on the development of society and its individual subjects, ethical views change. Each person, being an individual, has his own system of values, in which there are ethical ideas. Each society has its own system of norms of morality and morality, which may differ from those existing in other societies and which may change over time. Considering marriage as a contract, it should be noted that such a definition became possible only with the adoption of new legislation on marriage and family, which allows participants in marital relations to regulate almost all aspects of family life independently, and if it is impossible to use dispositive legislation. Existing restrictions protect some entities from the dishonesty of others, which is fully consistent with the rules of civil law. For the historical and legal framework until the XXI century characterized by direct state intervention in marital and family relations, in the private life of citizens. This expressed, inter alia, in the imperative norms governing this area of life. In the early 1990s, there were significant changes in the country and, consequently, in legislation.

Keywords: marriage, marital legal relations, family legal relations, family, marital relations, family relations.